

Zagrożenia psychospołeczne na stanowisku ogrodnika

Ocena ryzyka zawodowego wynikającego z psychospołecznych zagrożeń na stanowisku ogrodnika wykonana została metodą wskaźnikową RISK SCORE, w której poziom ryzyka szacuje się w oparciu o trzy elementy, tj. ekspozycję na zagrożenie (E), prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia (P) oraz możliwe skutki zdarzenia (S), według zasad przedstawionych w ramce nr 1. Podstawą do analizy czynników stresogennych na stanowisku pracy jest obiektywna ocena cech pracy, dokonana w oparciu o Kwestionariusz do oceny cech pracy¹. Skutki zagrożeń oceniane były z uwzględnieniem właściwości działania stresu na organizm człowieka, tj. kumulowania się obciążenia oraz różnicowania ludzi pod względem ujawnianych reakcji na stres.

Psychospołeczna charakterystyka stanowiska pracy

Ogrodnik wykonuje pracę polegającą na produkcji i pielęgnacji roślin. Do podstawowych zadań osoby wykonującej ten zawód należy także porządkowanie i sprzątanie terenu otaczającego zieleń. Przedmiotem produkcji mogą być warzywa, owoce, kwiaty, grzyby jadalne uprawiane w szklarni lub na polu.

Ogrodnik producent kupuje nasiona i sadzonki lub pobiera sadzonki z materiału macicznego. Przygotowuje glebę, przeprowadza zabiegi specjalistyczne, tj. orkę, bronowanie, kultywatorowanie. W szklarniach przygotowuje również podłoże pod wysiew nasion lub wysadzanie. Następnie pikuje rośliny, podlewa, nawozi, odchwaszcza, usuwa zbędne pędy wierzchołkowe i boczne, opryskuje rośliny przeciw chorobom i szkodnikom, a w końcu zbiera, sortuje oraz sprzedaje.

Ogrodnik terenów zieleni zajmuje się konserwacją i pielęgnacją określonego obszaru ziemi, za który odpowiada. Wykonuje takie prace, jak: przekopanie, zaoranie, bronowanie, nawożenie, sadzenie drzew, krzewów,

ocena ryzyka zawodowego

bylin, obsadzanie kwietników. Do jego zadań należą również wszystkie prace pielęgnacyjne oraz porządkowe (zgrabianie skoszonej trawy, zeszlanych liści, zamiatanie alejek, wywożenie śmieci).

Ogrodnik może pracować w ogrodniczych przedsiębiorstwach produkcyjnych i usługowych zajmujących się uprawą warzyw, roślin sadowniczych i ozdobnych, ogrodnictwem ekologicznym, uprawą roślin zielarskich, szkółkarstwem i konserwacją terenów zieleni. Może również prowadzić indywidualne gospodarstwo ogrodnicze.

Ogrodnik pracuje zwykle na świeżym powietrzu, jednak niektóre czynności mogą być wykonywane także w obiektach zamkniętych. W zależności od miejsca i organizacji pracy może pracować sam lub w zespole. W większości przypadków praca ma charakter sezonowy i jest ściśle związana z warunkami pogodowymi.

Psychospołeczne czynniki szkodliwe i uciążliwe na stanowisku

Obiektywna ocena cech pracy wskazuje, że wykonywanie zadań ogrodnika wiąże się z niskim poziomem stresu, a do czynników stresogennych w tym zawodzie zalicza się przede wszystkim:

- ponadprzeciętny wysiłek fizyczny,
- ponadprzeciętne narażenie na nieprzyjemne i uciążliwe fizyczne warunki pra-

cy (styczność z brudem, odorem, wilgocią, niewłaściwą i zmienną temperaturą, hałasem).

Uwagi końcowe

Ryzyko zawodowe jest zawsze ściśle związane z konkretnym środowiskiem pracy. Takie samo stanowisko, ale w różnych warunkach pracy, może się różnić poziomem ryzyka. Dla przykładu, inne będą warunki pracy ogrodnika pracującego w dużym wyspecjalizowanym przedsiębiorstwie produkcji warzywnej, a inne takiego, który opiekuje się małymi przydomowymi ogrodami, inne dla osoby pracującej na rzecz jednego przedsiębiorstwa i inne dla pracownika małej firmy świadczącej usługi podwykonawstwa na rzecz wielu przedsiębiorstw. Dlatego, dokonując

oceny ryzyka, należy zawsze brać pod uwagę konkretne warunki pracy. Szacując stopień szkód, przyjmuje się zawsze możliwe największe skutki. Dla stresu zawodowego największym możliwym, a jednocześnie prawdopodobnym skutkiem jest śmierć człowieka. Warto także zauważyć, że praca ogrodnika terenów zielonych wiąże się z koniecznością dojazdu na miejsce pracy, co niesie za sobą zagrożenia związane z ryzykiem wypadku komunikacyjnego.

Szacując prawdopodobieństwo wystąpienia skutków, warto przeanalizować również historię absencji chorobowych pracowników oraz wziąć pod uwagę warunki pracy, w których te absencje wystąpiły. Po wiedzy można też sięgnąć do wyników badań naukowych prowadzonych w zakresie związków stresu z różnego rodzaju chorobami, a także do danych statystycznych o wypadkach przy pracy i chorobach zawodowych.

Karta informacji o zagrożeniach psychospołecznych na stanowisku ogrodnika

Czynniki zagrażające	Źródło zagrożenia (sytuacje zagrażające)	Możliwe skutki zagrożeń	Środki ochrony przed zagrożeniami
1. Przeciążenie ilościowe pracą	<ul style="list-style-type: none"> – częsty i znaczny wysiłek fizyczny – zbyt dużo pracy do wykonania (okresowo) – nierównomierne tempo pracy (uzależnienie od zadań narzuconych kalendarzem prac ogrodowych) 	<p>W zależności od ekspozycji i zasobów jednostki (odporności i umiejętności radzenia sobie, a także zdolności regeneracyjnych) wystąpić mogą:</p> <p>a) zaburzenia somatyczne</p> <ul style="list-style-type: none"> – bezsenność – migreny – obniżenie odporności organizmu (osłabienie, zwiększona podatność na infekcje) – zaburzenia metabolizmu i choroby układu trawiennego – zaburzenia gospodarki hormonalnej – choroby naczyniowe: <ul style="list-style-type: none"> • nadciśnienie tętnicze • choroba wieńcowa • zawał serca • udar mózgu – przeciążenie układu mięśniowo-szkieletowego – zwiększona podatność na choroby nowotworowe (np. przez wzmożone palenie tytoniu) 	<ul style="list-style-type: none"> – zatrudnianie właściwej liczby osób – przestrzeganie norm czasu pracy (w tym udzielanie dni wolnych po pracy w nadgodzinach lub w dni wolne, przestrzeganie udzielania urlopów) – bezwzględne przestrzeganie przepisów o profilaktycznych i okresowych badaniach lekarskich
2. Przeciążenie jakościowe pracą	<ul style="list-style-type: none"> – częsta praca w wymuszonej pozycji ciała – narażenie na czynniki szkodliwe – monotonia – praca w izolacji 	<p>b) zaburzenia natury psychicznej</p> <ul style="list-style-type: none"> – deficyty poznawcze, w tym obniżenie koncentracji uwagi i kłopoty z pamięcią – podniesienie poziomu agresji, drażliwość – nerwice (zaburzenia odżywiania, obsesje, kompulsje, fobie) – depresje – alkoholizm – narkomania (w tym lekomania), – wypalenie zawodowe (wyczerpanie emocjonalne, depersonalizacja, utrata satysfakcji z pracy) 	<ul style="list-style-type: none"> – zatrudnianie właściwej liczby osób potrzebnych do wykonania zadań – rotacja zadań w ramach zespołu albo dbałość o różnorodność zleceń w przypadku pracy indywidualnej (zapobieganie sytuacjom, gdy jedna osoba stale ma do czynienia wyłącznie z koszeniem trawnika) – przestrzeganie norm czasu pracy (w tym także przerwy w pracy, dni wolnych za pracę w godzinach nadliczbowych oraz urlopów) – rygorystyczne przestrzeganie obowiązku okresowych badań lekarskich, a w razie potrzeby także kierowanie na badania częściej, niż wynika to z przepisów – w razie potrzeby zapewnienie pomocy psychologicznej i badań psychologicznych
3. Fizyczne warunki pracy	<ul style="list-style-type: none"> – styczność z brudem, odorem, wilgocią, zmienną temperaturą i niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi – styczność z substancjami toksycznymi 		<ul style="list-style-type: none"> – w miarę potrzeby zapewnienie środków ochrony indywidualnej – w przypadku częstej styczeńności rotacja zadań (zapewnienie rozłożenia ekspozycji na różnych pracowników)
4. Ograniczony zakres kontroli nad pracą	<ul style="list-style-type: none"> – ograniczona możliwość kontroli czasu i sposobu wykonania zadania (sposób realizacji zadań wynika z warunków wegetacji roślin) – uzależnienie efektów pracy od warunków pogodowych (niekiedy brak możliwości zwalczania efektów suszy etc.) – brak wpływu na fizyczne warunki pracy – w przypadku pracy zespołowej – brak możliwości decydowania o doborze współpracowników 		<ul style="list-style-type: none"> – pozostawienie pracownikom dopuszczalnego marginesu swobody w decydowaniu o kolejności wykonywania zadań – w miarę możliwości uwzględnianie opinii pracowników przy rekrutacji nowych osób lub budowaniu zespołów

Oszacowanie wielkości ryzyka wynikającego z zagrożeń psychospołecznych na stanowisku ogrodnika

Zagrożenie/ rodzaj ryzyka	Możliwe skutki	Ekspozycja na czynniki zagrażające	Prawdopodobieństwo zdarzenia	Ryzyko początkowe	RYZYKO KOŃCOWE (po zastosowaniu środków ochrony)
Skrajne przeciążenie (śmierć na skutek przeciężenia pracą)	bardzo duże (jedna ofiara śmiertelna) S=15	częsta (codzienna) E=6	tylko sporadycznie możliwe P=0,5	małe Rp=45	S=15 E=6 P=0,2 R=18 pojemalne wskazana kontrola warunków pracy
Chroniczne przeciążenie (poważna choroba somatyczna lub psychiczna)	duże (ciężkie uszkodzenie ciała) S=7	częsta (codzienna) E=6	mało prawdopodobne, możliwe P=1	małe Rp=42	S=7 E=6 P=0,5 R=21 małe potrzebna okresowa kontrola warunków pracy
Przeciążenie okresowe (lżejsze dolegliwości somatyczne lub zaburzenia stanu psychicznego)	średnie (absencja) S=3	częsta (codzienna) E=6	całkiem możliwe P=6	istotne Rp=108	S=3 E=6 P=3 R=54 małe potrzebna okresowa kontrola warunków pracy

Ramka nr 1

METODA RISK SCORE jest jakościową, wskaźnikową metodą oceny ryzyka, w której ryzyko szacowane jest oddzielnie dla każdego zidentyfikowanego zagrożenia. Poziom ryzyka (R) oznaczany jest przez iloczyn wag przyporządkowanych potencjalnym skutkom zdarzenia (S), ekspozycji na zagrożenie (E) i prawdopodobieństwu zaistnienia określonego zdarzenia (P), zgodnie z poniższym wzorem:

$$R = S \times E \times P, \text{ gdzie:}$$

S – potencjalne skutki to średnia arytmetyczna oceny strat ludzkich i materialnych

Wartość	Strata	Straty ludzkie	Straty materialne
100	poważna katastrofa	wiele ofiar śmiertelnych	ponad 30 mln PLN
40	katastrofa	kilka ofiar śmiertelnych	10-30 mln PLN
15	bardzo duża	ofiara śmiertelna	300 tys.-1 mln PLN
7	duża	ciężkie uszkodzenie ciała	30-300 tys. PLN
3	średnia	absencja	3-30 tys. PLN
1	mała	udzielenie pierwszej pomocy	poniżej 3 tys. PLN

E – czas ekspozycji oddziaływania szkodliwych czynników na pracownika

Wartość	Oddziaływanie
10	stałe
6	częste (codzienne)
3	sporadyczne (raz na tydzień)
2	okazjonalne (raz na miesiąc)
1	minimalne (kilka razy rocznie)
0,5	znikome (raz do roku)

P – prawdopodobieństwo wystąpienia zagrożenia dla pracownika

Wartość	Zagrożenie	Szansa
10	bardzo prawdopodobne	50% (1 na 2)
6	całkiem możliwe	10% (1 na 10)
3	praktycznie możliwe	1% (1 na 100)
1	mało prawdopodobne, możliwe	0,1% (1 na 1000)
0,5	tylko sporadycznie możliwe	0,01% (1 na 10 000)
0,2	możliwe do pomyślenia	0,001% (1 na 100 000)
0,1	tylko teoretycznie możliwe	0,0001% (1 na 1 000 000)

R – ryzyko zawodowe, wartość liczbowa

Wartość R	Kategorie ryzyka	Działanie zapobiegawcze
R=<20	pomijalne	wskazana kontrola
20<R<70	małe	potrzebna kontrola
70<R<200	istotne	potrzebna poprawa
200<R<400	duże	potrzebna natychmiastowa poprawa
R>400	bardzo duże	wskazane wstrzymanie pracy

Źródło: Romanowska-Słomka I., Słomka A., Poradnik Ocena ryzyka zawodowego w zakładach służby zdrowia, Stowarzyszenie Inspektorów Sanitarnych RP, Wrocław 2001, s. 34-35

Prawidłowe szacowanie ryzyka wynikającego ze stresu zawodowego z wykorzystaniem metody Risk Score wymaga przyjęcia następujących założeń:

1. czynniki zagrażające i sytuacje zagrożenia są w istocie elementami zwykłej, codziennej pracy,
2. skutki muszą uwzględniać kumulatywną właściwość stresu, stąd określanie ich oddzielnie dla każdego czynnika zagrażającego nie jest możliwe; oceniać je zatem należy łącznie dla wszystkich występujących czynników zagrażających,
3. rzeczywistym zagrożeniem dla pracownika jest ryzyko utraty zdrowia, a więc szacowanie ryzyka odbywać się powinno na poziomie zdarzeń szkodliwych,
4. ze względu na różnice prawdopodobieństwa wystąpienia określonych skutków zdrowotnych konieczne jest oddzielne szacowanie określonych rodzajów ryzyka utraty zdrowia wskutek stresu.

Przyjęcie tych założeń pozwala zdefiniować zagrożenia jako:

- a. **przeciążenie okresowe**, powodujące względnie lżejsze dolegliwości somatyczne lub zaburzenia stanu psychicznego, których skutkiem jest krótkotrwała absencja,
- b. **przeciążenie chroniczne**, niosące ryzyko poważnej choroby somatycznej (np. choroba wrzodowa, nadciśnienie tętnicze, choroba wieńcowa) lub poważne zachwianie stanu psychicznego (depresja, nerwica), skutkujące jednorazową absencją dłuższą niż 28 dni albo absencją powtarzalną,
- c. **skrajne przeciążenie** organizmu, niosące ryzyko wystąpienia choroby zagrażającej życiu (np. udar mózgu, zawał serca, nagłe zatrzymanie krążenia) albo trwałej choroby psychicznej, skutkujące śmiercią lub kalectwem.

Prawidłowe oszacowanie poziomu ryzyka wynikającego z tych zagrożeń wymaga także uprzedniej, szczegółowej analizy czynników zagrażających (tj. przeciążenie ilościowe i jakościowe, niedociążenie, konfliktowość, warunki fizyczne, poziom kontroli, poziom wsparcia) oraz sytuacji zagrażających, będących źródłem tych czynników na danym stanowisku w konkretnych warunkach pracy.

*Katarzyna Orlak
menedżer i psycholog, Stowarzyszenie Zdrowa Praca
Konsultacja:
Liliana Gudalewicz
główny specjalista bhp, firma LIWAX*

¹ Dudek B., Waszkowska M., Merez D., Hanke W., *Ochrona zdrowia pracowników przed skutkami stresu zawodowego*, Instytut Medycyny Pracy, Łódź 2004